

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ

Ἀνάμνηση τοῦ Μέλλοντος

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΣΠΡΟΥΛΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οικουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου

Τοῖς ἐντευξομένοις ἀδελφοῖς καὶ τέκνοις τῆς ἡμῶν Μετριοτήτος ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς, χάριν καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ.

Χαιρετίζομεν τὴν τύποις κυκλοφόρησιν τῆς μεταφράσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τοῦ μετὰ χειρὸς περισπουδάστου ἔργου τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου, μεγάλου θεολόγου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Μητροπολίτου Περγᾶμου Ἰωάννου, συγχαίροντες τοὺς συντελεστὰς τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος.

Ἡ Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ὡς ἀνέφερεν εἰς τὴν προσφώνησίν του κατὰ τὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίαν τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Ζηζιούλα (22-6-1986) ὁ μακαριστὸς προκάτοχος ἡμῶν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος, «ἐκτιμήσασα τὴν πολύτιμον προσφορὰν καὶ διακονίαν αὐτοῦ ἀπὸ τε ὑψηλῶν βημάτων καὶ πανεπιστημιακῶν ἐδρῶν καὶ ὡς ἀπεσταλμένου αὐτῆς εἰς διάφορα διορθόδοξα καὶ διαχριστιανικὰ συνέδρια καὶ διμερεῖς καὶ πολυμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους», ἀπεφάσισε τὴν «ἀθρόον» προαγωγὴν του εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Ἐκτοτε, καὶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἐπιγείου βίου του, ὁ ἀείμνηστος ἀδελφὸς ἐσυνέχισεν εὐόρκως τὴν διακονίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ὡς ὁ σιδηροῦς θεολογικὸς βραχίων αὐτοῦ, μὲ μοναδικὴν ἀπήχησιν καὶ ἀναγνώρισιν παγκοσμίως, δυναμικὸς ἐκπρόσωπός του εἰς οἰκουμενικὰς συναντήσεις, ὡς προεδρεύων καὶ εἰσηγητὴς εἰς πανορθοδόξους διασκέψεις καὶ μὲ καθοριστικὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν προετοιμασίαν καὶ πραγματοποιήσιν τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη 2016).

Ὡς Συμπρόεδρος τῶν Ἐπιτροπῶν Θεολογικοῦ διαλόγου μετὰ

τῆς Ἀγγλικανικῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐμπνευστῆς τῆς θεολογικῆς οἰκολογίας καὶ σύμβουλος τῆς ἡμῶν Μετριότητος, διεκρίθη διὰ τὴν θεολογικὴν του ἐμβρίθειαν καὶ τὴν συνέπειάν του εἰς τὴν προβολὴν τῶν θέσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ὁ Μητροπολίτης Περγάμου ἐπεδείκνυε μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει ἐγγυητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδοξίας. Διεκήρυξε τὴν πεποιθησί του ὅτι κάθε προσπάθεια ἀποδυναμώσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁποθενδήποτε καὶ ἂν προέρχεται, ὅχι μόνον θίγει τὴν συνοχὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ «ἀποτελεῖ ἐξασθένηση τοῦ ἰδίου τοῦ Γένους μας». Προέβαλλε δὲ μετ' ἰδιαιτέρας ἐμφάσεως τὴν διαχρονικὴν συμβολὴν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς τὸν παγκόσμιον πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐπικαιρότητα τῆς μαρτυρίας της διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Ἀξίως καὶ δικαίως ὁ Περγάμου Ἰωάννης κατατάσσεται μετὰ τῶν μεγαλυτέρων θεολόγων τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὸν χώρον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, αἱ σημαντικώτεραι σύγχρονοι τομαί, ὡς ἡ δημιουργικὴ ἐπιστροφή εἰς τοὺς Πατέρας, ἡ εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία, ἡ προβολὴ τῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου ὡς κεντρικῆς κατηγορίας τῆς θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας, ἡ ἀνάδειξις τῆς καθοριστικῆς θέσεως τῆς ἐσχατολογίας εἰς τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν θεολογίαν της, ὁ διάλογος μὲ τὸν σύγχρονον πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην, φέρουν τὴν σφραγίδα του. Ὁρθῶς γίνεται ἤδη λόγος περὶ τῆς «πρὸ τοῦ Περγάμου» καὶ «μετὰ τὸν Περγάμου» ἐποχῆς τῆς θεολογίας.

Εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ὑπάρξῃ σοβαρὰ θεολογία, ἡ ὁποία νὰ μὴ ἐμπνέται καὶ νὰ μὴ ἀντλή ἀπὸ τὰς ιδέας τοῦ μακαριστοῦ ἀδελφοῦ. Ὁ ἴδιος ἐδήλωσεν ὅτι θεωρεῖ τὴν ἐσχατολογίαν του ὡς τὴν σημαντικωτέραν συμβολὴν του εἰς τὴν θεολογίαν. Τὸ παρὸν ἔσχατον βιβλίον, τὸ κύκνειον ἄσμα του, ἀποτελεῖ συστηματικὴν ἔκθεσιν τῆς «ἐσχατολογικῆς ὄντολογίας» του, ὡς θεμελίου καὶ ὀρίζοντος τῆς σωτηριολογίας, τῆς ἐκκλησιολογίας, τῆς ἀνθρωπολογίας, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ οἰκολογικοῦ ἥθους τῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ ἀξιοθαύμαστον συνθετικὴν ὀξύνοϊαν καὶ συνέπειαν, ὁ μακαριστὸς ἀδελφὸς ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν περιθωριοποιηθεῖ-

σαν έσχατολογίαν άξονικήν θέσιν εις την θεολογίαν, αναδείξας την ούσιαστικήν σχέσιν της με τα άλλα δόγματα της Έκκλησίας. Έξ έπόψεως χριστιανικής, τα Έσχατα δέν αποτελούν συνέπειαν του παρελθόντος, είτε ως ένέργεια θεϊκών δυνάμεων ή ως αποτέλεσμα ανθρώπινης πράξεως, αλλά είναι «αυτά που δίνουν οντότητα στα πρώτα». «Το μέλλον είναι το αίτιο, όχι το αιτιατό, του παρελθόντος». «Όλα τα ιστορικά γεγονότα», γράφει, «υπόκεινται στον νόμο της θνητότητας, εάν άφεθούν καθ' αυτά και δέν ζωογονηθούν από την Άνάσταση», τον έσχατολογικόν πυλώνα της σωτηρίας του ανθρώπου και του κόσμου.

Ό Περγάμου Ίωάννης επανελάμβανε την άποψίν του ότι τα δόγματα της πίστεώς μας δέν είναι «άρχαιολογικοί θησαυροί». Ήτο πεπεισμένος ότι «δέν υπάρχει δόγμα της Έκκλησίας μας που νά μήν έχει κάτι νά πεί για τα πραγματικά προβλήματα του ανθρώπου». Απαράβατος μεθοδολογική άρχή της θεολογικής του εργασίας ήτο νά έρμηνεύη τα δόγματα με ύπαρξιακούς όρους. Η κατανόησις και έρμηνεία της έσχατολογίας, το ζώπυρον και ό τροφοδότης της ζωής και της θεολογίας του, θά παραμείνη τιμαλφεστάτη και άνυπέρβλητος παρακαταθήκη δια την Έκκλησίαν και τον προσανατολισμόν της Ίερās Έπιστήμης.

βκε' Φεβρουαρίου κβ'

Ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἐν Χειρὶ ἀδελφῆς
 ἡ ἀποκατάστασις τοῦ θεοῦ ἐκτελεῖται

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ἐπισκόπου Μαξίμου Vasiljević

Εἶναι σύνηθες ἐπιφανεῖς συγγραφεῖς, στοὺ ἀπόγειο τῆς καριέρας τους, νὰ παράγουν τελικὰ ἔργα ποὺ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὶς ὑψηλὲς προσδοκίες τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ τους. Σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸν τὸν κανόνα, ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας, στοὺ ἀποκορύφωμα τῆς θεολογικῆς του πορείας, χάρισε στὸν ἀκαδημαϊκὸ κόσμο αὐτὸ τὸ *magnus opus*, ἓνα ἔργο ποὺ ξεπερνᾷ ὅλες τὶς προηγούμενες προσπάθειές του σὲ βάθος, διορατικότητα καὶ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια. Οἱ ιδέες ποὺ παρουσιάστηκαν στὰ περίφημα ἔργα του *Τὸ Εἶναι ὡς Κοινωνία* (*Being as Communion*) καὶ *Κοινωνία καὶ Ἑτερότητα* (*Communion & Otherness*) ἀποτέλεσαν τὴ βάση γιὰ τὴν περαιτέρω διερευνήσῃ τους, ἢ ὅποια ἐπιχειρήθηκε στοὺ παρὸν κομβικῆς σημασίας ἔργο, τὸ ὁποῖο πιθανότατα πρόκειται νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ ἀποτελέσει βιβλίον ἀναφορᾶς ἀκόμη περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἔργα τοῦ συγγραφέα.

Ὁ Μητροπολίτης Ἰωάννης ἔτρεφε βαθιὰ φιλοδοξία νὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἀριστοῦργημα αὐτὸ γιὰ τὴν ἐσχατολογία, μιὰ πρώτη ἐπιθυμία καὶ νύξη ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνιχνευθεῖ στὶς διαλέξεις του κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1980, ὅπου προσεγγίζει τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου ὡς «δημιουργίας». Ὡστόσο, τὸ ταξίδι τῆς συγγραφῆς ἐνὸς τέτοιου τόμου γιὰ τὸ μέλλον καὶ τὰ ἔσχατα ὑπῆρξε χρονοβόρο. Ἐρωτηθεὶς συχνὰ γιὰ τὴν ἀναμενόμενη ἡμερομηνία ἐκδοσης τοῦ βιβλίου του, ὁ Μητροπολίτης ἀπαντοῦσε συχνὰ μὲ χιοῦμορ, λέγοντας, «πρὶν ἀπὸ τὴ Δευτέρα Παρουσία, ἐλπίζω». Τὸ βιβλίον, ποὺ κυκλοφορήθηκε μετὰ θάνατον στὰ Ἀγγλικά, μόλις ἑξὶ μῆνες μετὰ τὴν κοίμησίν του στὴν Ἀθήνα, στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 2023, ἀποτελεῖ ταυτόχρονα

ένα αναπάντεχο δῶρο καὶ τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς δέσμευσης. Χάρη στὸν μαθητὴ του Ἀνδρέα Γούλα, στὸν ὁποῖο ἐκφράζω τὶς θερμότερες εὐχαριστίες μου, κληροδοτήθηκαν πέντε ἀνεκτίμητης ἀξίας χειρόγραφα, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἔκδοση τοῦ ἐντυπωσιακοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου.

Ὁ μακαριστὸς Γέροντας Μητροπολίτης Περγάμου ἀναγνώριζε πόσο ἀπαιτητικὸ ἔργο ἦταν νὰ περιγραφεῖ ἡ ἐπιρροή τοῦ μέλλοντος στὸ παρόν. Τὸ 1999 παρατηροῦσε: «Συνειδητοποιῶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ κατανοηθεῖ καὶ νὰ βιωθεῖ», ἀποδίδοντας αὐτὴ τὴ δυσκολία στὸ γεγονὸς ὅτι «ζοῦμε ἀκόμα σὲ ἓναν πτωτικὸ κόσμο στὸν ὁποῖο ἡ πρωτολογικὴ ὄντολογία κυριαρχεῖ στὴ σκέψη μας». Τὸ μέλλον τῶν πραγμάτων σὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἀπαρχὴ τους, καὶ τὸ «δεδομένο» ἢ τὸ «τετελεσμένο».

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τελευταίας δεκαετίας, στὸ πλαίσιο ἐπισκέψεών μου μὲ συναδέλφους μου στὸν Μητροπολίτη Ἰωάννη στὴν Ἀθήνα, μᾶς ἀποκάλυπτε συχνὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη μονογραφία του μὲ τὸν ἐνδιαφέροντα τίτλο, «Ἀνάμνηση τοῦ μέλλοντος». Τόνιζε ὅτι τὸ βιβλίο του εἶναι γραμμένο γιὰ ὅσους ἔχουν ἀποδεχθεῖ τὸ γεγονὸς τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς «λογικές» συνέπειες ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἀποδοχὴ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος: *credo ut intelligam*. Σὲ πολλὲς συζητήσεις, μᾶς προέτρεπε νὰ ἐξετάσουμε κριτικὰ τόσο τὰ θεμέλια ὅσο καὶ τὶς προεκτάσεις τοῦ πρωτοποριακοῦ ἰσχυρισμοῦ του ὅτι «τὸ μέλλον προηγεῖται τοῦ παρελθόντος» τόσο ἀπὸ λογικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ ὄντολογικὴ ἀποψη. Ὑποστήριζε ὅτι ἡ χριστιανικὴ θεολογία ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς Ἀνάστασης, θέμα ποὺ βρίσκεται στὴν καρδιὰ τῆς μελέτης τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου.

Τὸ παρὸν ἔργο τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου παρουσιάζει μία ὀλιστικὴ χριστιανικὴ «Μεγάλῃ Ἐνοποιημένῃ Θεωρίᾳ», καθὼς υπογραμμίζει ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ ὄντολογία ἐπηρεάζει βαθιὰ τὸ σύνολο τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Ἐνῶ ἡ ἐκτενὴς εἰσαγωγὴ καὶ τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ παρουσιάζονται στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ γιὰ πρώτη φορὰ σὲ αὐτὴν τὴ συλλογὴ, ὀρισμένα τμήματα τοῦ βιβλίου ἔχουν δημοσιευτεῖ προηγουμένως σὲ ἄλλες περιστάσεις. Ὡστόσο, κάθε ἐπιμέρους κεφάλαιο ἔχει ἀναθεωρηθεῖ καὶ